

EENDJES VOEREN

Teruggekeerd van de begrafenis in het sterfhuis, verzekerde ik mij van een goede plaats naast de tafel, waarop schalen met broodjes stonden en sigaretten in vaasjes. Langzamerhand stroomde de ruime kamer vol mensen, zodat er stoelen bijgehaald moesten worden. Een zuster van Br. stond wezenloos midden in de kamer, tot iemand haar zijn plaats aanbood en een fluisterend gesprek met haar begon te voeren. Toen ik Stil, de souffleur van het Stadsgezelschap, een sigaar zag opsteken, nam ik een sigaret uit een vaasje, een zeventig cents sigaret, zag ik. Ik had echter geen lucifers bij me en ook op tafel waren geen lucifers te bekennen. Naast me zat een mij onbekende man van omstreeks zestig jaar die, toen hij mijn zoekende blik zag, mij een aansteker voorhield.

‘Bent u familie van de overledene?’ vroeg hij. Ik herkende zijn stem onmiddellijk. Het was Van Steenderen Jr., die dikwijls aan hoor spelen meewerkte, waarin hij dan rollen vertolkte van robuuste zee-lieden of vaders van acht kinderen.

‘Een ver familielid,’ antwoordde ik. Hoewel toch weer dichtbij genoeg, dacht ik, om mij recht te geven op een plaats in een van de volgkoetsen. Terwijl ik ook zonder op het aantal te letten een handjevol bloemen op de kist had kunnen gooien, in tegenstelling met de laatsten voor wie per man nog maar één bloem over was geweest.

‘Tja, ik heb nog met Br. gespeeld in zijn glansperiode,’ zuchtte Van Steenderen, ‘dat waren gouden tijden. We speelden dan in de provincie op een billard in een of ander café. Je kon er de rook snijden.’ ‘Toen was ik nog te jong, denk ik,’ zei ik met iets van wij-jongeren in mijn stem.

‘Ja, dat moet ver voor uw tijd geweest zijn,’ zei Van Steenderen, ‘we worden allemaal een dagje ouder.’ Toch had ik Br. tamelijk goed ge-

ALLE DAGEN FEEST

kend, of laten we zeggen, tamelijk vaak gezien voor een ver familielid. Voor de oorlog bezocht ik hem dikwijls aan de hand van mijn moeder. Hij speelde toen al sinds enige jaren niet meer, tot grote verwondering van zijn collega's, die zich zo'n houding en dan vooral met Zijn Talent niet konden voorstellen. Hij woonde in Den Haag in een nogal versleten straat en bracht zijn dag door met blokjes omlopen en boeken lezen. Een hoogst enkele keer bezocht hij de schouwburg. Tot zijn grote ergernis kreeg hij dan altijd een plaats op de eerste rij. En eenmaal gebeurde het dat de hele zaal omhoogrees toen hij binnenkwam, maar dat was in het begin van de oorlog, toen de mensen licht geroerd waren.

In een bureaula had hij mappen vol krantenknipsels en foto's liggen, waar ik altijd naar vroeg en die ik opgewonden las, als hij met mijn moeder sprak. Het aantal krantenknipsels groeide nog steeds, want er was altijd wel een toneelcriticus die in zijn kolom de verzuchting slaakte: 'Acteurs met het talent en de allure van een Br. schijnen uitgestorven te zijn' om dan verder uit de weiden over de impasse waarin ons toneel geraakt was. Een jaar na de oorlog verscheen er een biografie over hem, geschreven door Varendonk, de regisseur van de Toneelgroep.

Het boek had een grote rel veroorzaakt onder de jongere acteurs, die het met Varendonks theorieën over de 'éne vent, die heel een toneel beheerst' niet eens waren en zijn spelopvatting uit de tijd achtten.

Ook Varendonk was natuurlijk aanwezig. Hij zat niet ver van mij af te praten met Sonja L. die pas eindexamen van de toneelschool had gedaan en cum laude was geslaagd. Ik overwoog, naar haar toe te gaan, maar het feit dat ik dan mijn gunstige plaats moest opgeven (niet alleen naast de tafel waarop de etenswaren etc., maar ook in een hoek) weerhield mij hiervan. In een andere hoek van de kamer zag ik mijn moeder. Zij was in gesprek met de tweede zuster van Br. die de dag dat ik Br. in het ziekenhuis opzocht ook aanwezig was. Zij had toen druiven bij zich, die ze Br. voerde, na ze van vel en pit te hebben ontdaan. 'Ouwe jongen,' zei ze voortdurend,

EENDJES VOEREN

‘wie had dat nou gedacht, he. Zo’n boom plotseling geveld.’

Ze had ook een bijbel meegenomen, die ze op een stoel naast Br.’s bed neerlegde. Daar hij echter reeds half blind was, had hij er weinig aan. Onder zijn kin had men een witte emaille bak geplaatst die het geelkleurig speeksel dat uit zijn mond droop, opving. Hij praatte bijna onverstaanbaar en greep herhaaldelijk mijn hand, hoewel hij misschien niet eens wist wie ik was. ‘Eigenlijk moest ik vandaag met de bus naar Leeuwarden,’ zei de zuster, ‘maar Mia heeft nu voor me opgenomen. Ik hoop maar dat ze het er goed afbrengt, vooral omdat er geen tijd meer was om het programma te veranderen. Je krijgt de groeten van iedereen.’

Verder haalde ze herinneringen op uit hun jeugdijaren toen ze nog in het Gooi woonden. ‘Dan gingen we met neef Frans naar de kermis, weet je wel? En herinner je je nog de nacht dat we de tuinstoelen van alle huizen in de buurt midden op de weg hadden gezet? En al die heerlijke vruchten die achter in de tuin groeiden. Grote blauwe bramen, perziken en wat al niet.’

Als het even kon, keek ik uit het raam, maar zag weinig meer dan een reep blauwe lucht en hier en daar een schoorsteen. Achter een wit scherm lag nog iemand in de kamer: ‘een heel aardige man, volgens de zuster, waar Br. vast veel plezier van had.’ Het was een verzekeringagent, hoorde ik later, die van een trap was gevallen. Hij stierf een uur nadat Br. was heengegaan, zoals het in de rouwadvertenties heet. Een feit dat de zuster nog dikwijls herhaalde, waarschijnlijk om de bijzondere gehechtheid van de mensen aan Br. te illustreren.

Even later zag ik mijn moeder opstaan en naar mij toekomen.

‘Ik moet weg,’ zei ze, ‘ik speel in Breda vanavond. Als je zin hebt kom dan maandag bij me eten.’ Toen nam ze afscheid van mij en enige anderen, mij achterlatend met een vaag schuldgevoel. ‘Ik kom te weinig bij haar,’ dacht ik, ‘dat is nogal onaardig, goed beschouwd.’ Ik nam een broodje van de schaal en keek in de richting van Sonja, die nog steeds met Varendonk praatte. Terwijl ik haar gadesloeg voelde ik mij warm om de lendenen worden en ik begon aan iets anders te denken. Het was koud op het kerkhof, herinnerde ik mij. Het gedoe

ALLE DAGEN FEEST

in de aula was wel een treurige vertoning. Schuifdeuren die opengingen en de kist lieten zien, bedolven onder kransen en zo. De deuren sloten en men was gedwongen magere orgelmuziek aan te horen. Veel mensen huilden en dat in die kou. Dan gingen de deuren weer open en men zag de ruggen van zwart geklede mannen, die de kist reeds op de schouders droegen. Mager is het woord. Nee, dan Hamlet, die onder het lossen van kanonschoten wordt uitgedragen. De kleding was in die tijd ook veel fleuriger.

Inmiddels was de stoel naast mij van bezitter gewisseld en was nu bezet door de criticus Culgaart, een wat dromerige man, die niet van toneel hield.

‘Was Br. niet je grootvader?’ vroeg hij mij.

‘Nee, ik ben slechts een ver familielid,’ antwoordde ik, ‘maar ik kende hem tamelijk goed.’

‘Ik had hem de laatste jaren een beetje uit het oog verloren,’ zei hij, ‘maar in de Haagse tijd waren we goede vrienden. Heb je wel eens die grammofoonplaten gehoord, die van hem opgenomen zijn? Hij zegt dan teksten uit Hamlet en King Lear.’

‘Nooit gehoord. Zijn ze goed?’ vroeg ik.

‘Heel mooi,’ antwoordde hij en verzocht me hem de schaal met broodjes aan te reiken.

‘Het is merkwaardig,’ zei ik, ‘dat men niet rondgaat met die broodjes. Ik zal er Sonja een brengen.’ Ik zocht een broodje met kaas uit en ging naar haar toe. Ze bedankte me en stelde mij voor aan Varendonk, met wie ik nooit had kennis gemaakt. Hij droeg een zware hoornen bril, maar was verder weinig opvallend.

‘Wanneer hebben we eigenlijk lezing van “De Vogels”?’ vroeg Sonja hem. Hij haalde zijn schouders op en antwoordde: ‘Dat duurt nog wel even, kind.’

‘Als je vanavond met mij gaat eten,’ zei ik tegen haar, ‘dan zal ik je je toneelschoolaccent afleren. Denk er goed over na, een goede maaltijd en weer een normale uitspraak, dat is niet gering.’

‘Het spijt me,’ zei ze, ‘ik kan niet.’

‘Morgen dan,’ zei ik.

EENDJES VOEREN

‘Morgen zit ik in Arnhem met de “Ernst”. Ik kan voorlopig echt niet. Aan het eind van de maand. Ik beloof het je.’

‘U dicht, nietwaar?’ vroeg Varendonk, ‘kunt u niet eens een toneelstuk schrijven? In verzen bedoel ik. Naar mijn mening moeten we weer terug naar het vers. Racine en Vondel.’

‘Ik zal het eens proberen,’ zei ik, ‘maar ik ben bang, dat ik het niet kan.’

Er waren al veel mensen weggegaan, zodat er nu zelfs stoelen over waren. De broodjes waren bijna op, evenals de sigaretten. Ik nam een broodje met ham en dacht er over mosterd te vragen, maar durfde toch niet goed.

Ik keek om me heen en zag voor het eerst die middag dat er een portret van Br. boven de schoorsteen hing, met een rouwkrans eromheen. Het was geen recent portret en ik herinnerde me plotseling hoe hij een keer met mij naar het park was gegaan om de eendjes te voeren en te kijken naar de zeilbootjes in de grote vijver. Hij droeg een jas met een grote bontkraag en zijn statige kaarsrechte figuur baarde veel opzien.

In de oorlog, toen mijn moeder en ik op de Veluwe woonden, stuurden we hem pakketten met tarwe en roggebrood en soms een stuk spek. Toen wij hem na de bevrijding terugzagen, was hij heel erg mager geworden en zijn jas had hij in de hongerwinter geruild tegen boter.

Ik voelde een neiging, het broodje, dat ik in mijn hand hield, terug te leggen, maar vond dit toch ook weer een onzinnig gebaar.